

- 24 קאמר ותקעתם תקיעה* שנית לתרועה. הכי גרסינן ושלש תרועות נאמרו בראש
 25 השנה שבתון זכרון תרועה (ו' כג, כד) והעברת שופר תרועה (שם כה, ט) יום תרועה
 26 יהיה לכם (במ' כט, א) שתי תקיעות לכל אחת ואחת מצינו למדין לראש השנה שלש
 27 תרועות ושלש תקיעות שנים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים והעברת שופר תרועה
 28 שבתון זכרון תרועה מדברי תורה יום תרועה יהיה לכם לתלמודו הוא בא רבי שמואל
 29 בר נחמני אומר אחת מדברי תורה ושנים מדברי סופרים והעברת שופר* מדברי
 30 תורה שבתון יום תרועה מדברי סופרים יום* תרועה יהיה לכם לתלמודו הוא בא מאי
 31 לתלמודו הוא בא כו'. שנים מדברי תורה: תרי קראי דרוש למניינא כדקתני ואזיל.
 32 והעברת שופר תרועה שבתון זכרון תרועה מדברי תורה: כלומר מכאן נלמוד שנים.
 33 יום תרועה יהיה לכם: לא תדרשיה למניינא שהרי לתלמודו הוא בא מופנה לגזירה
 34 שוה שדרשת* תרועה תרועה לגזירה שוה אלא סופרים אמרוה כדי להשוות
 35 מלכיות וזכרונות ושופרות לתקיעותיהן. רבי שמואל בר נחמני אומר כו' מאי
 36 *לתלמודו הוא* בא: בשלמא חד לגזירה שוה אידך למאי. לא משמע ליה: למדרש
 37 מיניה פשוטה לפניה ולאחריה*. דרך העברתו: למעוטי הפכו ותקע בו כדאמרן

24 ותקעתם תקיעה* שנית לתרועה] ותקעתם תרועה שנית לתקיעה [נ"א ותקעתם תקיעה
 שנית לתרועה] ב תקיעה*] תרועה ג תקיעת מ 26 שתי... תורה יום תרועה יהיה לכם] [ב'
 תקיעות... נמצינו למידים... יום תרועה יהיה לכם] ב ואחת] חסר ד מצינו] נמצינו אומצינו
 גד השנה] חסר א 27 שתיים] שתיים ג 28 שבתון זכרון תרועה] זכרון תרועה שבתון
 ד בא] לגזירה שוה דמדבר מדבר כדאמר' לעיל נוסף ג רבי... לכם לתלמודו הוא בא
 חסר ד 29 בר] בר' ג אומר] אמר בג והעברת] ו[העברת א *מדברי... סופרים יום*]
 תרועה ויום אמ תרועה [ו]יום ב 30 יהיה] הוה ג מאי... בא כו'] חסר ג 31 לתלמודו]
 תלמודא ד למניינא] למניינא ג ואזיל] <...אזול י 32 נלמוד] יש ללמוד ג 33 יום
 תרועה יהיה] (יהיה) יום תרועה ד הוא בא] בא הוא י 34 שדרשת*] דרשינ' ג דדרמ' ד
 שדרש מ להשוות] לשוות ד 35 וזכרונות] זכרונות אבד לתקיעותיהן] בתקיעותיהם
 גד שמואל] שמע' ד אומר] אמ' בדי כו'] חסר ד 36 *לתלמודו הוא*] לתלמוד הא מ
 למאי] חסר ד 37 פשוטה] לפשוטה ג ולאחריה*] ופשוטה לאחריה א חסר מ דרך] זה
 ג למעוטי הפכו] למיעוט הפך אותו ג ותקע] ותק[ע]נב] ב

28 לתלמודו הוא בא: במקור ג נוסף: 'לגזירה שוה דמדבר מדבר כדאמר' לעיל'. הכוונה
 לגזרה שווה לעיל, 'תרועה תרועה' ממדבר. ראה גם רש"י להלן ד"ה 'יום תרועה'. הלשון
 'מדבר מדבר' היא שיבוש שנבע מגזרה שווה מדבר מדבר בפסחים ו ע"ב. 29 והעברת
 שופר* מדברי תורה שבתון יום תרועה מדברי סופרים יום* תרועה יהיה לכם: כך על פי מקור
 ג, אך במקום 'יום' (שאחרי 'שבתון') צריך להיות 'זכרון', והמילים 'מדברי סופרים' כנראה
 מיותרות. רש"י ציטט את התלמוד כאן לציין שה'אחת מדברי תורה' היא 'והעברת שופר',
 כנוסח במקצת כתבי יד של התלמוד. אך בכתבי יד אחרים של התלמוד היא 'שבתון'.
 במקורות אבמ, ובעקבותיהם בתלמוד הנדפס, הנוסח חסר: 'והעברת שופר תרועה ויום
 תרועה יהיה לכם'. נוסח זה היה למדפיסי קרקוב והם הוסיפו בתלמוד וברש"י אחרי
 'שופר תרועה': 'מדברי תורה שבתון זכרון תרועה'. 34 שדרשת*: כך נראה עדיף
 כבמקורות אב.

- 38 (לעיל כז ע"ב). ניעבריה ביד: ואי לאו דהדר כתביה לא הוה משתמע תעבירו לשון
 39 תקיעה. מספקא ליה: ועבד תרוייהו. ודילמא גנוחי הוא: ואין לך לעשות תרועות
 40 יבבות וקא מפסקא* תרועה בין שברים לפשוטה לאחריה. ודילמא ילולי הוא*:
 41 ואין לנו שברים וקא מפסקי שברים דקשר"ק דרבי אבהו בין תקיעה ראשונה
 42 לתרועה ואין כאן פשוטה לפנייה. ברישא גנוחי גנח: גניחות ארוכות קומפלנייץ*
 43 בלעז. והדר מייליל*: רצידיר בלעז.

[לד ע"ב]

- 1 תשע תקיעות: תרועות נמי קאמר. מתשעה* בני אדם כאחד לא יצא דתרי* קלי
 2 לא משתמעי (לעיל כז ע"א) כך פירושה לפי מה שכתוב בספרים ולא מילתא
 3 היא דהא אוקימנא תרי קלי מתרי גברי משתמעי (שם) והכי גרסינן לה בתוספתא
 4 (ראש השנה ב, 15) מתשעה בני אדם כאחד יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כל היום
 5 כולו: ולא גרסינן תקיעה מזה ותרועה מזה יצא דהיינו רישא ואי גרסינן לה הכי
 6 הוא דגרסינן מט' בני אדם כאחד תקיעה מזה ותרועה מזה יצא ואפילו בסירוגין

38 ניעבריה] אעבריה אבד תעבריה ג חסר י דהדר כתביה] דהדר וכתביה ד ת...>... י הוה
 משתמע] משמע ליה (למידרש מינה פשוטה לפנייה ולאחריה) דחסר י תעבירו] <שופר
 נוסף י 39 תקיעה] תקועה ג מספקא] ומספקא ד חסר י ועבד תרוייהו] ותרוייהו עבד ד
 ודילמא] דילמא י לעשות] חסר ג תרועות] תרועה י 40 יבבות] בבות גד וקא] וקאמר
 ג מפסקא*] מספקא גי מספק' מ ילולי] ליל נוסף י הוא* ואין לנו שברים] חסר ד היא... מ
 41 ואין לנו] ואינו לשון אב מפסקי] <...>פקי י דקשר"ק] חסר ד דרבי' ר' ג בין
 >...> י 42 לתרועה] לת(ק)[ר]ועה ד גנח] חסר ב גניחות ארוכות קומפלנייץ* בלעז]
 גניחותא אריכתא ד כניחות ארוכות י קומפלנייץ*] ק[ו]מפליין ג קומפליינין מ 43 והדר]
 אהדר ג מייליל*] מילילי ג מיילול מ רצידיר בלעז] ריצדיר... אב דונדייר... ג חסר די

41 ואין לנו: נראה שיש להוסיף 'לעשות', כמו ברש"י בדיבור הקודם, וכן הוא ברש"י ברי"ף
 לכל עדין (אך שם בכל כתבי היד אין 'לנו', וברש"י רי"ף הנדפס: 'לך'), אור זרוע (סי' רסט)
 ור"ן. מפסקי: כך גם הנוסח ברוב כתבי היד של התלמוד, אך בתלמוד הנדפס כנראה
 בטעות: 'מפסיק'. 42 לפנייה: בכתבי היד של רש"י לרי"ף נוסף כך או כעין זה: 'דאיתרע
 ביה: שאירע בו דבר'.

[לד ע"ב] 1 תקיעות] תשע תקיעות נוסף א תרועות] תרועה ד נמי] (ו)מי ג מתשעה*]
 דתשעה ד ותשע י מתשע מ אדם] (אר) נוסף ד כאחד] חסר ג (נמי) [כאחד] י דתרי*]
 תרי מ 2 משתמעי] אשתמעי י פירושה] פירושא גי פירוש ד בספרים] בסיפרי ג ולאן]
 לא גד 3 דהא אוקימנא] דאוקימנא ד תרי] דתרי א קלי מתרי] חסר ג גברי] לא נוסף
 ד לה] חסר גד בתוספתא] בתוספת גד 4 כאחד יצא] חסר ג בסירוגין ואפילו] חסר ד
 5 כולו] וכו' ג חסר ד תקיעה מזה ותרועה] תרועה מזה ותקיעה ד ואי] ואית י גרסינן] גרסי
 די 6 הוא דגרסינן] לה נוסף אי גרסי' לה ב גרסי לה ד כאחד] יצא נוסף ד מזה (שני)
 חסר ג

- 7 כו'. אם* שהה: בסירוגין* כדי לגמור את כולה* חוזר. לדידי לא סבירא לי: מה
8 שהפסקת דאית ליה לרבי יוחנן במסכת ברכות (כד ע"ב) היה קורא קריאת שמע
9 והגיע למבואות המטונפות* מניח ידו על פיו וקורא ולא סבירא לי* נמי דמשום
10 שהייה* יהא צריך לחזור. לדידך דסבירא לך: ואתה חולק* עלי בשתינה דכיון דקא
11 בעית מהו לגומרה מכלל דסבירא לך סירוגין מעכבי קריאה ומבעיא לך בכמה הוי
12 סירוגין. תקיעות וברכות: דעלמא כגון דתעניות*. אין מעכבין זו את זו: אם בירך
13 ולא תקע. [מי שבירך כו']. כי נחירנא* לך: לסימן שסיימתי הברכה* תקע לי נחירנא
14 צוחר בגרוננו. לא אמרו: שיהא תוקע לכל ברכה*. אלא בחבר עיר: חבורת צבור
15 אבל יחיד מברך את כולן* ואחר כך תוקע תשע תקיעות. דהא ודאי והא ספק: ודאי
16 הוא לו שאם ילך אצל המברכין ימצא שם עשרה ויתפלל שליח צבור ויוציאנו ידי

7 כו' [חסר גד אם*] ואם מ שהה [חסר ב בסירוגין*] בסירוגו מ כולה* [כולו מ חוזר]
יצא ד לא] לא נוסף ג 8 קריאת] את ד 9 המטונפות* [מטונפות מ ידן] ידיו ד לי*]
ליה ימ נמי] חסר אב דמשום] מש' ד 10 שהייה* (...) [שהייה] א שהה מ יהא] חסר
אבג דסבירא] סבירא ג חולק*] חלוק אבדי חלק מ בשתינה] בשמיהם ג דכיון] כיון
די דקא בעית] דבעיית אב 11 מהו] מהן ד דסבירא] דסבירא נוסף ד מעכבין] מעכבא
אבד לך] לו ג לן ד חסר י הוי] הו אב 12 דעלמא] בעלמ' א דתעניות*] תעניות אמצ
[ד]תעניות ג זו [שני] [פיס'] נוסף ד 13 מי שבירך כו'] חסר אבדי נחירנא*] נחית ד
נחירנא מ לך... לי נחירנא] חסר ג לסימן] לסימן ב סימן ד הברכה] הרבה י *תקע... לכל
ברכה*] חסר אבמ תקע לי נחירא >... < 14 צוחר] נחיר ד בגרוננו] כגרוננו ג לא] ולא
ד לכל] כל ד חבורת] חבורות א בחבורתי 15 כולן*] כולו מ ואחר] ואחת א והא] חסר
ד ודאי] מודאי ג 16 לו] לך ד חסר י ילך] אלך ד שם] לך ד ויוציאנו] ויוציאני י

[לד ע"ב] 12 דתעניות*: כך עדיף כבמקצת עדים, אור זרוע (סי' רע), רש"י הנדפס ברי"ף
וכעין זה ברוב כתבי היד של רש"י לרי"ף. 13 נחירנא*: כברוב העדים, סדר רב עמרם גאון
(עמ' קמד), ערוך ערך 'נחר ג', מחזור ויטרי (עמ' תרפט, וסדור רש"י סי' קסה), אור זרוע (סי'
רעא), פסקי הרי"ד, מקצת כתבי יד של התלמוד ודפוס קרקוב ואמשטרדם תע"ז. במקור מ
וברוב הדפוסים הישנים בתלמוד וברש"י: 'נחירנא', וכן החל מדפוס פרנקפורט תפ"א עם
הוספה בשולי דף התלמוד: 'ס"א נחירנא'. וראה דק"ס ובדברינו להלן בד"ה 'צוחר'. *תקע
לי... לכל ברכה*: קטע זה מצוי בשינויים קלים במקורות די ובמחזור ויטרי (עמ' תרפט,
וסדור רש"י סי' קסה). במקור ג הקטע מצוי בלא 'תקע לי' בשל דילוג הדומות, 'נחירנא'.
הקטע דולג במקורות אבמ בשל הדומות, 'ברכה'. הקטע 'לא אמרו שיהא תוקע לכל ברכה'
מצוי גם ברש"י הנדפס ברי"ף ושם בכ"י ברלין ובאור זרוע (סי' רעא). 14 צוחר בגרוננו:
במקום 'צוחר' צריך להיות 'נוחר', וכן במחזור ויטרי (עמ' תרפט, וסדור רש"י סי' קסה): 'פי'
נחירנא נוחר בגרוננו', וראה מקור ד. על מילת נוחר רש"י בברכות סב ע"ב פירש: 'נחר ליה
אבכא... נחר טושיר בלעז'. היינו toser, להשתעל (אוצר לעזי רש"י). ובגיטין סח ע"א: 'נחר
ליה רב חסדא: עשה לו סימן כמו נחרת סוסיו (יר' ח, טז)'. ובירמיהו שם פירש: 'נחרת סוסיו:
עטישות נחיריו'.

- 17 חובתו ואם ילך אצל התוקעין שמא כבר עמדו והלכו לביתם. [כשם ששליח צבור
18 וכו']. למה צבור מתפללין*: בלחש. מודים חכמים: אחר שנחלקו חזרו* והודו. אמר
19 ליה: רבי חייא לרב דימי. רבה בר בר חנה נמי: דמריה דשמעתא הוא. הכי קאמר:
20 שנחלקו על רבי יוחנן כשאמר כן.

[לה ע"א]

- 1 כי סליק רבי אבא מימי: שהפליג בספינה לים וחזר. בברכות של ראש השנה: לקמן
2 מפרש מאי שנא הני. מאן מודים: לו בברכות של ראש השנה ויום הכפורים
3 רבי מאיר. והלכה מכלל דפליגי: דקאמר רבי יוחנן הלכה כרבן *גמליאל בהך*
4 דמשמע מכלל דעמדו במחלוקתן*. רבנן: שאר החכמים חוץ מרבי מאיר. אילימא
5 משום דנפיש קראי: דאיכא דמוספי ראש חדש* וראש השנה* ומלכיות וזכרונות
6 ושופרות. כיון שאמר *ובתורתך כתוב לאמר*: כלומר כיון* שאמר נעשה ונקריב

17 חובתו] חובתו י ילך] אלך ד התוקעין] התוקע ג עמדו] תקעו (ר) א תקעו ועמדו
ד לביתם] פיס' נוסף אב לבתיהן י כשם ששליח צבור וכו'] חסר גדי 18 מתפללין*]
מתפלל גדימ חזרו*] וחזרו אימ 19 רבין] חסר גר רבה] חסר י דמריה] (דמה) דמרה
א דמרה בג אמרה ד חסר י דשמעתא] [ד]שמעתא ג לשמעתא ד הוא] היא ב חסר ד הכי
היכי ג

17 עמדו: במקורות אד: 'תקעו ועמדו'. 18 מתפללין*: כבמקורות אב ורי"א וכן בכל עדי
הנוסח של התלמוד.

[לה ע"א] 1 אבא] אמי ד מימי שהפליג בספינה לים] בימא שהפליג [ס"א מימי שהפליג
בספינה] ג לקמן] לקמיה גי לקמ' ד 2 לו] חסר גר של ראש] <ד>ראש י ויום] ושל יום
א הכפורים] הכיפור ד 3 דקאמר] ודקאמר אבגי מדקאמ' ד כרבן *גמליאל בהך*] מכלל
דפליגי אבצ כרבן שמע' בן גמל' בהם ד כר' שמעון בה<ם> י כרבן שמעון בהן מ 4 מכלל]
חסר ד במחלוקתן*] במחלוקתן גמ רבנן] תנן ג ורבנן י החכמים] חכמים די חוץ מרבי]
חנץ מדרכי ג היא מר' ד <...> מדר' צ אילימא] אינימא אבגי אי נמי ד 5 דאיכא] חסר
י דמוספי] מוספי ד חדש*] השנה מ וראש] ראש ד השנה*] חודש מ ומלכיות] דמלכיות
ג וזכרונות] וזכרונות אב 6 שאמר] דאמ' א שאומ' ג *ובתורתך כתוב לאמר*] בתורתך... ג
<בתורתך> כתוב י בתורתך ככתוב מ כלומר] חסר ב כיון... ושל פרקים*] חסר ג כיון*]
חסר מ

[לה ע"א] 3 כרבן *גמליאל: כבמקור ג וכרוב עדי הנוסח של התלמוד. במקורות דמ: 'כרבן
שמעון' (במקור ד נוסף: 'בן גמליאל'), ואם נוסח זה מדויק במשנה שלפני רש"י היה הנוסח
רבן שמעון בן גמליאל, וכן הוא בכתבי היד לונדון ווטיקן. 5 דאיכא: בחבור התשובה (עמ'
376) נוסף: 'קראי'. ראש חדש* וראש השנה*: ככרוב העדים ורש"י הנדפס ברי"ף ותוספות
ד"ה 'אילימא'.

- 7 לפניך כמצות רצונך כמה שכתבת עלינו בתורתך. אין צריך: לומר מקראות
8 המוספין. אלא משום דאוש' ברכות: רבות הן שהרי* כאן תשע* וארוכות ואין*

7 לפניך] באהבה נוסף א' בתורתך] כול' נוסף א' על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור
נוסף ב' מקראות] חסר ד' 8 *ברכות רבות הן] רבות הן בי קראי ד' חסר מ' שהרי*] יש
נוסף א' שהוא מ' *וארוכות] הן נוסף א' ארוכות ומטענת ד' ומטענות נוסף מ' ואין*] דאין מ'

7 לפניך: כך ברוב העדים ובתוספות ד"ה 'אילימא' וסמ"ג (עשין מב). במקור א' נוסף:
'באהבה', וכן באור זרוע (סי' רסג), רי"א (בדף לב ע"א), ריבב"ן ותולדות אדם וחוה (נתיב ו
חלק א). 8 דאוש' *ברכות: א. רש"י מפרש 'דאוש': ריבוי, והכוונה לריבוי ברכות, אך
לא ברור אם גרס 'ברכות'. מילה זו מצויה במקור א' ובאור זרוע (סי' רסב), ר"י קרקושה
ורשב"ץ. וכן הוא בתלמוד בכתבי היד לונדון, מינכן 140, אוקספורד ובדפוס ואצל רבנו
חננאל. במקורות בדימוס וברש"י הנדפס ברי"ף אין 'ברכות', וכך גם בכתבי היד וטיקן, ניו יורק
108 וקטע ג. לגבי מקור ג' ראה דבריני להלן.

ב. במקור ד' הנוסח: 'דאוש' קרא'. נוסח זה מצוי בכתבי היד ניו יורק 1608 ומינכן 95,
בערוך ערך 'אוש' ובתשובת ר' עזריאל בר' נתן המצויה במחזור ויטרי (עמ' תרצא). אך
בפירוש רש"י הוא שיבוש, כי רש"י מדבר על 'תשע', היינו על ברכות, כהערת דק"ס.

ג. במקור ג' מובאים שני ביאורים, בטעות אחרי ד"ה 'אבל דעיר לא', כך:
משום דאוש': פיר' דמתוך שאין רגילין בהן משמיעין קולן ואין אומרים אותן בלחש
ומטעא איש את חבירו לפיכך שליח ציבור וכולי' פירוש אחר ברכות וכל המועדים
מתפלל שבע והכא תשע וארוכות וביום הכפורים נמי ארוכות ואתו יחידים למיטעא
ובנח'.

הפירוש הראשון מפרש 'אוש' השמעת קול, אך לא ברור מה משמיעים: ברכות או פסוקים.
וראה להלן בסמוך. הפירוש השני פותח: 'פירוש אחר ברכות', אך לא ברור אם גרס בתלמוד
'דאוש' ברכות' או שפירש ש'אוש' הכוונה לריבוי ברכות. מכל מקום פירוש זה הוא
כפירוש רש"י בשאר העדים, בהוספת התייחסות ליום הכיפורים שבו יש ריבוי ברכות רק
ביובל. גם בתוספות הרא"ש מובאים שני פירושים אך ביתר אריכות, להלן קטע מדבריו:

משום דאוש' ברכות: מתוך שאין רגילין בהן משמיעין קולן ואין אומרים אותן בנחת וכל
אחד מטעה חבירו לפיכך ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן... ורש"י פירש דאוש' שהם
ט' ברכות וארוכות ואין הכל בקיאין בהן...

הפירוש הראשון הוא כמעט באותה לשון של הפירוש הראשון במקור ג', אך בתוספות
הרא"ש גרס מילת 'ברכות'. על פי תוספות הרא"ש אפשר אולי לבאר מילת 'ובנח' בסוף
הקטע במקור ג': הכוונה למילה 'ובנחת' והיא שייכת לפירוש הראשון ומיקומה צריך להיות
במקום או ליד 'בלחש'. הפירוש השני מובא בשם רש"י. אפשר שבנוסח רש"י של תוספות
הרא"ש לא הייתה מילת 'ברכות', או שהיא הייתה ותוספות הרא"ש שינה את דברי רש"י.
מלשון תוספות הרא"ש עולה שהפירוש הראשון שהביא, שהוא הפירוש הראשון במקור ג',
אינו מדברי רש"י. נראה שמדובר בתוספת שחדרה למקור ג'. מיקומם השגוי של הביאורים
במקור ג' תומך בדבר. וראה עוד בחבור התשובה (עמ' 375). וראה לעיל, עמ' 61. רבות
הן: כבמקורות אבי. כך כנראה גם ברש"י הנדפס ברי"ף שגרס: 'ארוכות (צ"ל: רבות) הן
שהרי כאן תשע וארוכו' הן ומטענות ואין הכל בקיאין'. שהרי* כאן: כבמקורות בד' וכעין
זה במקור מ' (שם בטעות 'שהוא' במקום 'שהרי') וברש"י הנדפס ברי"ף. במקור א': 'שהרי יש
כאן'. ובאור זרוע (סי' רסב), ארחות חיים (מוסף לראש השנה סי' ט) וכסף משנה (הלכות

- 9 הכל בקיאיין בהן ורבותי מפרשין להא* דרב חננאל במלכיות וזכרונות ושופרות
 10 וקשיא לי הא דלא כרבנן ולא כרבי יוחנן בן נורי דתנן אין פוחתין מעשרה
 11 מלכיות וכו' (לעיל לב ע"א). ושל פרקים*: מועדות. מתלתין לתלתין: שהיה מחזור
 12 תלמודו כל שלשים יום. פוטר היה כו': ששליח צבור מוציאם. *אינן בכלל* ברכה:
 13 ואף על פי שעם שבשדות בכלל ברכה הני דמצו למיתי קמי כהנים ויפנו כהנים
 14 אליהם ויברכום והם לא באו אינן בכלל ברכה. אבל דעיר לא*: משום דלא אניסי
 15 ויכולים להסדיר תפילתן. הדרן עלך יום טוב וסליקא לה מסכת ראש השנה.
 16 [הכי גרסינן הלכה זו בפרק ראשון (לעיל יא ע"ב) בראשונה עד שלא הגיהה

9 ורבותי] ורבותינו י להא*] והא מ דרב חננאל] דרבנן י [זכרונות] זכרונות א ושופרות]
 חסר י 10 [לי] חסר ד הא] (ד)הא ב ולא] ודלא בדי פוחתין] (פוחתין) פוחתין
 י 11 [מלכיות] חסר ד פרקים*] פרקין מ שהיה מחזור] שהרי י 12 כל] בני ג יום פוטר]
 פטור ג כו'] חסר די ששליח] [ש]שליח א דשליח י *אינן] אינה ד אין ימ בכלל*] מכלל
 מ 13 ואף על פי שעם שבשדות בכלל ברכה] חסר ג הני] היכי דמצו] דמצי ד ויפנו]
 ויענו ד כהנים] הכהנים אבגד 14 אליהם ויברכום] אליהם א מברכין ד עליהם... י והם] והא
 ב אינן] אונם י ברכה] הברכה ג לא*] לאף מ דלא אניסי] ... אניס ג דאניסי י 15 ויכולים
 להסדיר תפילתן] ... את תפילתן א חסר ב משום דאושי פיר' דמתוך שאין גילין בהן משמיעין
 קולן ואין אומרים אותן בלחש ומטעא איש את חבירו לפיכך שליח ציבור וכולי' פירוש אחר
 ברכות וכל המועדים מתפלל שבע והכא תשע וארוכות וביום הכפורים נמי ארוכות ואתו יחידים
 למיטעא ובנח' נוסף ג הדרן... ראש השנה] הדרן... יום טוב של ר"ה וכולה מסכתא דראש
 השנה שבח לאל אמונה א הדרן... יום טוב של ראש השנה ב סליק פרקא וסליקא מסכתא דראש
 השנה אשר פי' מר' רב' שלמה צרפתי זצ"ל והשלמתיו בחדש כסליו בשנת ומלכים יר"ד אני
 הצעיר אליא בא"א שבתי בכ"ר אליעזר רופא נ"ע מקנדיא ג הדרן... פרק יום טוב של ראש השנה
 וכולא מסכתא ופרקין ארבעה ואילין סימניהון ראש המכיר מראה היום ד הדרן... סליקא... השנה
 תהילה לשוכן מעונה י 16 הכי... המעיינות שינה כרב חסדא] חסר גדי בפרק ראשון] חסר ב

תפילה ח, ט): 'שהרי הן'. ובתוספות הרא"ש ואצל ר"י קרקושה ורשב"ץ: 'שהם'. *וארוכות:
 כך במקור ב ובאור זרוע (סי' רסב), תוספות הרא"ש וארוחות חיים (מוסף לראש השנה סי'
 ט), ראה גם מקור ג. במקור א: 'וארוכות הן'. במקור מ וברשב"ץ וכעין זה במקור ד וברש"י
 הנדפס ברי"ף ובכסף משנה (הלכות תפילה ח, ט): 'וארוכות ומטעות'. אך קשה לומר על
 ברכות שהן מטעות. ואצל ר"י קרקושה: 'ארוכות ואתי למטעי'. 11 מועדות: רש"י לא
 הזכיר ראש חודש, אבל ברש"י הנדפס ברי"ף וכעין זה בכתבי היד שם הנוסח: 'כגון ר"ח
 ומועדות ונקראים פרקים כל תפלה שהיא משלשים יום ואילך'. 15 הדרן... ראש השנה:
 על דברי הסיום בעדי הנוסח ראה לעיל, עמ' 36. 16 הכי גרסינן וכו': א. הקטע כאן מצוי
 רק במקורות אבמ' ומוקדש למחלוקת ר' יהושע ור' אליעזר לעיל יא ע"ב בדבר תאריך
 תחילתו של המבול. הקטע מופיע בסוף פירוש רש"י למסכת, ולשון ההפניה שבפתיחה
 'בפרק ראשון' מלמדת שמתחילה הוא נקבע כאן. לדעת תא-שמע, איטליה, עמ' 318, מיקומו
 כאן נבע מאורכו. וראה כללית: שפיגל, כתיבה, עמ' 69-78. תלמידי רש"י העתיקו את
 הברייתא בנוסח עתיק מזה של רש"י, שהיה קיים בבית מדרשו ('עד שלא הגיהה רבינו'),
 'בספרים רומיים', בסדר עולם ואצל ראשונים. הביטוי 'ספרים רומיים' קרוב לביטוי 'פירוש'

- 17 רבינו וכן בספרים רומיים וכן הברייתא בסדר עולם (ד) וכן עיקר* בשנת שש
 18 מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעיינות
 19 תהום רבה וארובות השמים נפתחו (בר' ז, יא) רבי אליעזר אומר אותו היום שבעה
 20 עשר במרחשוון היה יום שמזל כימה שוקע ביום* ומעיינות מתמעטין ומתוך ששינו
 21 *את מעשיהן שינה הקב"ה עליהם מעשה בראשית והעלה מזל כימה ביום ונטל שני*
 22 כוכבים מכימה* והביא מבול לעולם רבי יהושע אומר אותו היום שבעה עשר באייר
 23 היה יום שמזל כימה עולה* ביום ומעיינות מתגברין ומתוך ששינו את מעשיהן שינה
 24 הקדוש ברוך הוא עליהם מעשה בראשית ונטל שני כוכבים* מכימה והביא מבול
 25 לעולם בשלמא לרבי יהושע היינו דכתיב שני אלא לרבי אליעזר מאי שני שני לדין

17 וכן (ראשון)] היא נוסף א עיקר*] עיקרא מ 18 השני] השביעי אב 19 וארובות...
 נפתחו] חסר אב 20 ביום*] בו ביום א חסר מ 21 *את... ונטל שני*] חסר מ 22 מכימה*]
 ממנה מ 23 עולה*] עלה מ 24 כוכבים*] חסר מ 25 לרבי יהושע... לדין בשלמא] חסר
 אב

רומיים' (לעיל יד ע"א ד"ה 'איכא'), והכוונה כנראה לספרי תלמוד הבאים מרומא (השווה
 רש"י לעיל לד ע"ב ד"ה 'תשע': 'שכתוב בספרים'), או אולי לפירוש רבנו חננאל שבו היה
 נוסח כזה של התלמוד (ראה לעיל, עמ' 58).

ב. לפי נוסח התלמוד שהיה לרש"י באייר מזל כימה שוקע ביום ובמרחשוון הוא עולה ביום,
 והסוגיה מתבארת מתוך הנחה שהמזלות סובבים פעם ביממה. לפי נוסח התלמוד בקטע
 כאן באייר מזל כימה עולה ביום ובמרחשוון הוא שוקע ביום, והסוגיה מתבארת מתוך הנחה
 שהמזלות סובבים פעמיים ביממה. שיטת הקטע כאן מצויה גם אצל ארנד, שרידים. יש
 הקבלה בין הקטע כאן לבין פירוש הערוך בערך 'כמה ב': גם הערוך גרס שבאייר מזל כימה
 עולה ביום ובמרחשוון כימה שוקע ביום, ואף הוא ביאר את הסוגיה לפי הדעה שהמזלות
 סובבים את הארץ פעמיים ביממה. זאת ועוד: בשניהם מובעת הדעה שכמה הוא שור,
 ושניהם מפרשים 'מעיינות מתמעטים: מחמת הצנה והרוח (בערוך: והרוחות)'. אפשר אפוא
 שהקטע כאן יסודו בפירוש אשכנזי קדום ('מגנצא') שממנו הושפע גם הערוך, או שיסודו
 בפירוש מרומא שהיה קרוב לפירוש הערוך. וראה לעיל, עמ' 58-59.

ג. בעל הקטע כאן מעיד שבנוסח התלמוד קודם להגהת רש"י ובסדר עולם כימה שוקע
 במרחשוון ביום ובאייר עולה ביום. נוסח זה מצוי בחלק מכתבי היד של התלמוד ובמעט
 עדים של סדר עולם (ראה בעיונים לעיל יא ע"ב ד"ה 'הכי' סעיפים א, ג). גם רש"י הסתמך
 בנוסחו על סדר עולם, ומכאן שנוסח סדר עולם של בעל הקטע היה שונה מנוסח סדר עולם
 שהיה לרש"י. ויש הבדל בין הנוסח שבמעט העדים של סדר עולם שהזכרנו לבין הנוסח
 בקטע כאן: לפי סדר עולם המבול צפוי היה להיות במרחשוון כשכימה שוקע ביום, ובאייר
 כשכימה עולה ביום צריך היה לשנות סדרו של עולם. ואילו לנוסח שבתוספת המבול צפוי
 היה להיות באייר כשכימה עולה ביום, ובמרחשוון כשכימה שוקע ביום צריך היה לעשות
 שינוי ולהעלותו.

ד. בנוסח רש"י מובאת תחילה דעת ר' יהושע. בקטע כאן מובאת תחילה דעת ר' אליעזר,
 וכן הוא בחלק מכתבי היד של התלמוד בדף יא ע"ב. ראה בעיונים לעיל יא ע"ב ד"ה 'הכי'
 סעיף ב.

- 26 בשלמא לרבי אליעזר היינו דשינה אלא לרבי יהושע מאי שינה כדרב חסדא:
 27 הכין* פירושה שנים עשר מזלות קבועין בגלגל ששה מהן למעלה מן הקרקע*
 28 וששה למטה כשזה עולה מן הקרקע מצד אחד חבירו שכנגדו שוקע בקרקע
 29 בניסן מע"ק גר"ד* למעלה בלילה טש"ת סא"ב למטה לאור הבקר התחיל טלה
 30 לעלות מן הקרקע ומאזנים לשקוע לסוף שעה ראשונה טלה כולו עולה* ומאזנים
 31 כולו שוקע בארץ שניה שור עולה ועקרב שוקע שלישית תאומים עולה קשת
 32 שוקע וכן עושין כל ימי ניסן שנים עשר מזלות מגלגלין את העולם פעמיים*
 33 בין *היום ובין הלילה* באייר שור עולה בשעה ראשונה של יום ועקרב שוקע
 34 שניה תאומים עולה קשת שוקע שלישית סרטן עולה גדי שוקע וכן מגלגלין עד
 35 תשלום כל המזלות וחזרין חלילה פעמיים* בין היום והלילה וכן עושין הי"ב
 36 מזלות לי"ב חדשים לסיון תאומים עולה מן הקרקע בתחילת היום לתמוז סרטן
 37 לאב אריה לאלול בתולה לתשרי מאזנים למרחשון עקרב וכן כולן כימה הוא שור.
 38 רבי אליעזר אומר אותו היום י"ז במרחשון היה יום שמזל כימה שוקע ביום*: כשכימה
 39 שהוא שור עולה כבר התחילה חמה לנטות למערב וזהו שקיעתו של כימה
 40 שלשעה שביעית של יום עולה שור מן הקרקע שהרי שעה ראשונה של מרחשון
 41 עקרב עולה מן הקרקע שניה עולה קשת שלישית גדי רביעית דלי חמישית דגים
 42 ששית טלה שביעית שור ובשביעית חמה מתחלת לשקוע לצד מערב. ומעיינות
 43 מתמעטין: מחמת הצינה והרוחות. רבי יהושע אומר אותו היום שבעה עשר באייר
 44 היה יום שמזל כימה עולה *ביום: שכל ימי אייר שור עולה* מן הקרקע בשעה
 45 ראשונה של יום. ומעיינות מתגברין: שבאותו זמן לא חמה ולא צינה להמעטין.
 46 בשלמא לרבי יהושע היינו דכתיב שני: האי בחדש השני היינו אייר שהרי מצינו*
 47 ניסן נקרא ראשון ראשון הוא לכם* לחדשי השנה (שמי' יב, ב). אלא לרבי אליעזר*:
 48 דאמר מרחשון היכן מצינו תשרי שנקרא* ראשון. שני לדין: מצינו תשרי שנקרא
 49 ראשון לדין מראשית השנה (דב' יא, יב) היינו תשרי בשמעתין לעיל (ח ע"א) והוה
 דלעיל אב

27 הכין* והבין מ מן הקרקע* חסר ב... הרקיע מ 28 וישהי מהם נוסף א 29 גר"ד*
 גר"ד מ למטה חסר אב 30 לשקוע שוקע אב עולה* מן הקרקע נוסף א עלה
 מ 31 שוקע (ראשון) לסוף שעה ראשונה נוסף ב קשת וקשת אב 32 שנים עשר
 שי"ב אב פעמיים* פעמ' א פעמי' מ 33 *היום ובין הלילה* ביום בין בלילה מ 34 קשת
 (ועקרב) [וקשת] א 35 פעמיים* פעמים מ והלילה ובין הלילה אב 37 וכן כולן לכסליו
 קשת לטבת גדי לשבט דלי לאדר דגים אב 38 היום יום יום א ביום* בו מ 39 שהוא
 הוא א התחילה הותחלה אב 40 שור [נ' עקרב] נוסף ב שהרי... עולה מן הקרקע
 חסר אב 42 מערב... אומר אותו [ומעיינות מתמעטין מחמת הצינה והרוחות] ב 43
 אומר [אמ' א 44 *ביום שכל ימי אייר שור עולה* חסר מ 45 זמן הזמן א 46 מצינו*
 מצינו מ 47 ניסן במקום אייר נוסף אב ראשון חסר אב לכם* חסר מ אליעזר*
 אלעזר מ 48 שנקרא* נקרא א שנקראו מ שני... שנקרא ראשון חסר אב 49 לעיל
 דלעיל אב